

А.А. Колупасва
С.М. Єфімова

Навчальний курс
«ВСТУП ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

Серія «Інклюзивна освіта»

УДК

Вашуленко М.С., д. пед. н., проф., дійсний член АПН України;

Шиян Р.Б., к. біол. н., доцент, директор ЛОІППО;

Савчук Л.О., к. пед. н., доцент, завідувач кафедри корекційної освіти РОІППО;

Віднічук М.А., к. пед. н., доцент, ректор РОІППО.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

(лист Міністерства освіти і науки України № І/П-3626 від 30.04.10 р.)

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ВСТУП ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

Освітнє реформування та модернізація в нашій країні відзеркалюють досягнення держави, яка стала на шлях соціально-економічних перетворень та зумовлюють впровадження освітніх інновацій у відповідності до сучасної світоглядної моделі соціального устрою. В основу цієї моделі покладено концепцію цілісного підходу, яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини і, перш за все, передбачає рівний доступ дітей з особливими потребами до здобуття якісної освіти.

В Україні законодавчо визнано право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у загальноосвітніх закладах за місцем проживання. Загальноосвітні навчальні заклади в свою чергу повинні забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей, зокрема адаптувати навчальні плани та програми, методи та форми навчання, використовувати ресурси спеціальної освіти, партнерство з громадою тощо. Система освіти, що передбачає надання освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу й базується на принципі забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання набула назву інклюзивної освіти.

Впровадження інклюзивної освіти в нашій країні обумовлює потребу у підготовці педагогів до роботи в інклюзивному навчальному середовищі.

Курс «**Вступ до інклюзивної освіти**», який базується на матеріалах сучасних наукових світових досліджень з інклюзивного навчання, зокрема канадських науковців, пропонується для вдосконалення професійної майстерності педагогічних працівників, які навчаються у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної педагогічної освіти.

Курс розроблено на модульній основі. Передбачено два навчальні модулі:

- 1 – «Основні положення інклюзивної освіти»;
- 2 – «Інклюзивна освіта-від основ до практики».

Враховуючи принципи навчання вікової категорії дорослих, передбачене поєднання лекцій і/або семінарів, групових видів роботи та індивідуальних завдань. Під час вивчення модулів програми передбачений аналіз конкретних практичних ситуацій для ілюстрації тем даного курсу. За потреби залучатиметься досвід вчителів-практиків. Мета семінарських занять – поглибити знання педагогічних працівників з кожної теми шляхом підготовки та презентації доповідей, участі в обговореннях різного формату, а також через використання найкращого педагогічного досвіду.

Актуальність курсу визначається:

- сучасними тенденціями розвитку суспільства та системи освіти;
- необхідністю запровадження інноваційних підходів для підвищення ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі.

Мета курсу – засвоєння філософських, нормативно-правових та організаційних засад інклюзивної освіти.

Завдання:

Систематизувати знання щодо:

- основних положень інклюзивної освіти;

- особливостей спілкування з різними категоріями дітей з порушенням психофізичного розвитку;
- побудови стратегій взаємодії з батьками учнів та спеціалістами;
- принципів командної роботи;
- професійноважливих властивостей особистості педагога;
- сутності та завдань корекційно-розвивальної роботи; основ диференційованого викладання.

Сформуати вміння (навички):

- ефективно взаємодіяти з іншими педагогами, спеціалістами, батьками учнів з особливими освітніми потребами;
- створювати індивідуальні навчальні програми для дітей з особливостями психофізичного розвитку на основі діагностики їхніх потреб;
- здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикулуму й методики викладання;
- реалізовувати підходи диференційованого викладання у класі;
- використовувати ефективні стратегії спілкування у конкретній взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу;
- приймати обґрунтовані рішення на основі інформації з багатьох джерел 3.

Розвинути установки до:

- комунікативності;
- емпатії;
- аналітичності;
- рефлексивності;
- лідерства.

Очікувані навчальні результати:

Знання

- основних положень інклюзивної освіти;
- особливостей впровадження інклюзивного навчання в національну систему освіти;
- принципів інклюзивного навчання;
- побудови стратегій співробітництва з колегами-педагогами та батьками учнів з особливими потребами;
- принципів командної роботи;
- сутності модифікації та адаптації навчально-методичного забезпечення;
- основ диференційованого викладання

Вміння

- ефективно взаємодіяти з іншими педагогами, спеціалістами, батьками учнів з особливими освітніми потребами;
- розробляти індивідуальні навчальні плани для дітей з особливими потребами;
- здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикулуму й методики викладання;
- реалізовувати підходи диференційованого викладання у класі;
- використовувати ефективні стратегії спілкування при взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу.

Установки до:

- комунікативності;

- емпатії;
- аналітичності;
- рефлексивності.
- лідерства;
- адаптивності.

Навчальна стратегія курсу

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється в очному форматі на тренінгу шляхом:

- розгляду навчального матеріалу на лекціях;
- самостійного вивчення слухачами навчального матеріалу на основі розробленого для модулю комплексу навчально-методичних матеріалів;
- виконання практичних завдань, спрямованих на набуття слухачами вмінь та навичок на практиці застосовувати набуту теоретичні знання;
- участі слухачів у семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, установок і рис для використання у професійній діяльності здобутих знань, вмінь(навичок);
- проведення підсумкових занять до кожного модуля.

№ з/п	Зміст навчального модуля	Кількість годин			
		Всього	Л	С	Пр
	ВСТУП ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	18			
I.	Основні положення інклюзивної освіти	6			
1.1.	Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи	1	1		
1.2.	Інклюзія - стратегія міжнародного законодавства. Українське освітнє законодавство та нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти	1	1		
1.3.	Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей, сучасні наукові дослідження категоріальності	2	2		
1.4.	Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань в навчанні дітей з особливими потребами	2	1		1
II.	Інклюзивна освіта - від основ до практики	12			
2.1.	Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Батьки та інклюзія	1		1	
2.2.	Корекційно-розвивальна робота - як складова інклюзивного навчання. Співробітництво та основні принципи командного підходу	2	1		1
2.3.	Особистісно-орієнтована модель навчання в інклюзивній освіті. Порівняння традиційної модель навчання з особистісно-орієнтованою моделлю	1		1	
2.4.	Освітні технології та інноваційні методики викладання. Модифікація та адаптація курикулуму	2	1		1
2.5.	Диференційоване викладання - задоволення потреб усіх учнів. Залучення учнів та батьків до диференційованого викладання	2	1	1	
2.6.	Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному класі. Сутність та завдання індивідуального та стандартизованого оцінювання учнів, складання портфоліо	2	1		1
2.7.	Розвиток міжособистісних стосунків в учнівському колективі	1			1
2.8.	Інклюзивна освіта в дії: case studies. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти та засоби досягнення тривалих результатів	1		1	
	Всього:	18	8	4	6

МОДУЛЬ І ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.

Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти та інклюзії. Соціальна та медична моделі порушень розвитку. Основні принципи інклюзивної освіти.

Література:

1. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей // Основы дефектологии. – С-П, М.: Изд-во «Лань» 2003. – С.-96. С. 127 дис.
2. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XIX и XX вв. // Педагогика. – 2002.
3. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: УРАО, 1998. –
4. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти:– 2002. – №1. – С. 34.
5. Колупаєва А.А. До проблеми понятійно-термінологічних визначень у сучасній спеціальній педагогіці // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 8. – К., 2006. – С. 105-109.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: САММІТ-книга, 2008. – 268 с.
7. Колупаєва А.А. Від сегрегації до інклюзії // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 6. – К.: Науковий світ, 2005. – С. 52-56.
8. Малофеев Н.Н. Западная Европа: эволюция отношения общества и государства к лицам с отклонениями в развитии. – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 256 с
9. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. – К., 2000. – 21 с.
10. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom*. (Лорман Т., Демпелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapters 1 & 2.
11. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12 (2), 7-52.
12. Polloway, E. A., Patton, J. R., Smith, J. D., & Smith, T. E. C. (1996). Historic Changes in Mental Retardation and Developmental Disabilities. *Education & Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 31(1), 3-12.

1.2. Інклюзія – стратегія міжнародного законодавства. Українське освітнє законодавство та нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти, зокрема, Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база (Положення про спеціальну школу, Положення про ПМПК, Положення про індивідуальне навчання, Проект положення про інтегроване навчання та ін., укази та розпорядження Кабінету Міністрів стосовно інклюзивної освіти).

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті // Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжн. Фонд „Відродження”, Київ, 2001. Закон України „Про загальну середню освіту” // Відомості Верховної Ради, 1999. – № 28. – С. 230-235.
2. Закон України „Про освіту” // Відомості Верховної Ради, 1991, № 34, – С. 45-48.
3. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252-258.
4. Закон України „Про охорону дитинства” // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30, С. 142-150.
5. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С. 36-42.
6. Закон України „Про спеціальну освіту” (проект) // Міністерство освіти і науки України // www.mon.gov.ua
7. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття.) – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
8. Довідник гарантій соціального захисту інвалідів / Перелік пільг, передбачених для інвалідів. – К., 1999 – 68 с.
9. Засенко В.В., Колупаєва А.А. Реформування спеціальної освіти у країнах пострадянського простору // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 6. – К.: Науковий світ, 2005 – С. 33-39
10. Колупаєва А.А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання в європейських країнах // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – К.: Університет „Україна”. – 2006. – С. 174-175.
11. Колупаєва, А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні. http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm

1.3 Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.

Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей, сучасні наукові дослідження 1 категоріальності.

Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.). Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей в Україні та в розвинених країнах світу. Основні напрями модернізації освітньої галузі. Огляд сучасних українських та міжнародних досліджень у галузі освіти дітей з особливими потребами.

Література:

1. Засенко В.В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) = Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): Матеріали Міжнародної конференції., Київ, 25-26 травня 2004 р. / За ред.: В.І. Бондаря, Р. Петришина. – К.: Наук. світ, 2004. – С. 26-30.
2. Гарантии социальной защиты инвалидов: Сб. нормативных актов Украины. – К., Из-во НДП. – 1998.
3. Колупаєва А.А. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір як напрям гуманізації системи освіти // Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. – К.: Крок за кроком. – 2007. – С. 14-20.
4. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom*. (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 2.
5. Закон України „Про спеціальну освіту” ЮНЕСКО. (червень 1994 р.). *Саламанкська декларація і рамки дій з освіти осіб з особливими потребами*. Всесвітня конференція з освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість, Саламанка, Іспанія.
6. Верховний Комісар ООН з прав людини. (1960). *Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти*, [веб-сайт ООН]. Організація Об'єднаних Націй [1998, 10/12/98].
7. Засенко. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. – [http // canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm](http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm)

1.4. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань навчання дітей з особливими потребами.

Проблеми стихійного інтегрування дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір України. Психолого-медико-педагогічна консультація і її роль у визначенні освітнього маршруту дитини. Спеціальні заклади – як кадровий та навчально-методичний ресурс інклюзивної освіти. Обговорення окремих контроверсійних питань навчання дітей з особливими потребами.

Література:

1. Довженко О. Какова наша школа? (по результатам международного сравнения) // Народное образование. – 2002. – №7. – С. 17-22.
2. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. та ін. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / – К.: „Ніка –Центр”, 2005. – 30 с.
3. Дигностика школьної дезадаптації / Под ред. С.А. Беличевой, И.А. Коробейниковой, Т.О. Кумариной и др. – М., 1993. – 86 с.
4. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.
5. Засенко В.В., Колупаєва А.А. Стан та пріоритети розвитку освіти дітей з психофізичними порушеннями.// Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – №5 (7). – К.: У-т «Україна», 2008. – С. 236-240.
6. Колупаєва А.А., Будяк Л.В. Впровадження інклюзивного навчання при проведенні реформування в Україні // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: Тези доповідей: X Міжнародна науково-практична конференція.
7. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 3.
8. Пудлас, К.А. Інклюзивна освітня практика: розуміння учнів і вчителів.

МОДУЛЬ II ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ВІД ОСНОВ ДО ПРАКТИКИ

2.1. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Батьки та інклюзія.

Партнерство між родиною і школою як необхідна передумова успішної інклюзії. Права батьків
Роль батьків Комунікація з батьками, налагодження стосунків. Погляди батьків на освіту.
Приклади справжньої та змістовної співпраці з батьками.

Література:

1. Деменьєва Н.Ф. Роль семьи в воспитании и обучении детей с особыми нуждами. М., 1996 – 370 с.
2. Если ваш ребенок не такой, как другие...: Кн. Для родителей детей с ограниченными возможностями развития / Под ред. О.И.Волжиной. – М.: НИИ семьи, 1997. – 180 с.
3. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Т.А. Власовой, В.И. Лубовского, Н.А. Пыпиной. – М.: Педагогика, 1984. – 127 с.
4. Дети социального риска и их воспитание / Под научной ред. Л.М.Шипициной. СПб.: Издательство «Речь», 2003. – 144 с.
5. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. М.: ООО» Аспект», 2005. – 448 с.
6. Засенко В.В., Колупаєва А.А., Інтегроване навчання: вибір за батьками // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 5. – К.: Науковий світ. С. 153-156.
7. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 5.
8. Дюквіт, Ч., Дьорікс-Смит, А., Олдс, Дж., Фітцпатрік, Е., Ерікс-Брофі, А., і Вайтінгем, Д. (2002) Перспективи батьків щодо їхньої ролі у просуванні інклюзії дітей з порушеннями слуху. *Exceptionality Education Canada*, 12 (1), 19-36.
9. Efimova, S., & Sofiy, N. (2006). Inclusive education: The Step-by-Step program influencing children, teachers, parents, and state policy in Ukraine. (Єфімова С., Софій Н. (2006) Інклюзивна освіта: результати реалізації програм Фонду „Крок за кроком” для дітей, вчителів, батьків та наслідки для державної політики в Україні) In R. Stake (Ed.). *Multiple case study analysis.* New York: The Guilford Press. pp. 119-192.
10. Loreman, T. (2007). Seven pillars of support for inclusive education: Moving from “Why?” to “How?” *International Journal of Whole Schooling*, 3(2), 22-38.
11. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 1.
12. Софій, Н., Сварник, М., і Троханіс, П. (2006). Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти. К.: Міжнародний Фонд „Відродження”.

2.2. Корекційно-розвивальна робота – як складова інклюзивного навчання. Співробітництво та основні принципи командного підходу.

Корекційно-розвивальна робота та її значення при навчанні дитини з особливими по потребами. Співробітництво з колегами: вчителями, психологами, логопедами, адміністрацією навчального закладу, асистентами вчителів та ін. Розуміння роботи та ролі інших фахівців, а також місця вчителя в цій динамічній системі. Комунікація з іншими фахівцями та командний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Література:

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика. – М.: АКАДЕМИЯ, 2000. – 439 с.
2. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
3. Deppeler, J., Loreman, T., & Sharma, U. (2005). Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms, *Australasian Journal of Special Education*, 29(2), 117-127.
4. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom*. (Лорман Т., Деппелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapters 5 & 8.

2.3. Особистісно-орієнтована модель навчання в інклюзивній освіті. Порівняння традиційної моделі навчання з особистісно-орієнтованою моделлю.

Особистісно-орієнтована модель навчання – сучасна освітня технологія. Дитиноцентризм й принципи традиційної педагогіки. Порівняння традиційної моделі навчання з особистісно-орієнтованою моделлю. Роль вчителя в технології особистісно-орієнтованого навчання.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003. – кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 28 Педагогика: Педагогические теории, системы, технологии / Под. ред. С.А. Смирнова. – М.: АСADEMIА, 2001. – 509 с.
2. Уолш К.Б. Особистісно орієнтоване навчання дітей 8-10 років. – К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. – 198 с.
3. Гордеева А.В. Реабилитационная педагогика: от теории – к практике. Монография. – М., 2001. – 321 с.
4. А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, О. Таранченко, С. Єфімова, Н. Слободянюк, І. Луценко, Л. Будяк Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Л. Даниленко
5. Byrnes, M. (Ed.). *Taking sides: Clashing views on controversial issues in special education*. New York: McGraw-Hill. Specific chapter TBA.

2.4. Освітні технології та інноваційні методики викладання. Модифікація та адаптація курикулуму.

Інноваційні технології, їх роль в інклюзивному навчанні. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Складання індивідуального навчального плану. Модифікація та адаптація курикулуму.

Література:

1. Ануфриев А.Ф., Костромина С.Н. Как преодолеть трудности в обучении детей. – М.: Ось-89, 1998. – 224 с.
2. Вашуленко М.С. Реалізація ідей випереджувального навчання молодших школярів в умовах класу – комплекту // Сільська школа України. – 2003 – № 1. – С. 16-17.
3. Эмельянов Ю.Н. Активное социально- психологическое обучение. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с.
4. Питерси Мойра и Трилор Робин. Маленькие ступеньки. Программа ранней педагогической помощи детям с отклонениями в развитии // Кн.. 7: / Пер. с англ. – М.: Ассоциация Даун Синдром, 1997. – 82 с.
5. Даниелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Т-во „Надія”, 2000. – 255 с.

2.5. Диференційоване викладання – задоволення потреб усіх учнів. Залучення учнів та батьків до диференційованого викладання

Диференційоване викладання в інклюзивному середовищі. Сучасні методики диференційованого викладання. Вчителі, учні та батьки – партнери у навчанні.

Література:

1. Софій Н.З., Кузьменко В.І. Про сто і один метод активного навчання. – К.: Крок за кроком, 2003. – 116с.
2. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів.: Монографія. – К., 1998. – 199 с.
3. Гилевич И.М., Тигранова Л.И. К проблеме интеграции (программа подготовки учителей массовых учителей к работе с детьми с нарушениями слуха) // Дефектология – 1996.– № 6. – С. 44-51
4. Coyne, M. D., Kame'enui, E. J. & Simmons, D.C. (2004). Improving beginning reading instruction and intervention for students with LD: Reconciling "all" with "each". [Удосконалення навчання читання та втручання у навчальний процес учнів із порушеннями функцій навчання] *Journal of Learning Disabilities*, 37(3), 231-239.
5. Hoover, J.J. & Patton, J.R. (2004). Differentiating standards-based education for students with diverse needs [Диференціація освіти на основі стандартів для учнів з різними потребами]. *Remedial and Special Education*, 25(2), 74-78.
6. Houtveen, T. & Van de Grift, W. (2001). Inclusion and adaptive instruction in elementary education [Інклюзія та адаптивне викладання у початковій освіті]. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 6(4), 389-409.

7. Tomlinson, C.A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms* [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] – 2nd Ed. Alexandria, VA: ASCD. Chapters 1 & 2.
8. Tomlinson, C. (2004). The mobius effect: Addressing learner variance in schools [Ефект мебіуса: врахування розмаїття учнів у школах]. *Journal of Learning Disabilities*, 37(6), 516-524.

2.6. Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному класі. Сутність та завдання індивідуального та стандартизованого оцінювання учнів, складання портфолію.

Сутність та завдання стандартизованого та індивідуального оцінювання. Аналіз якісних показників індивідуального оцінювання. Тести, їх призначення та застереження щодо застосування; розробка змісту портфолію. Аналіз прикладів, які ілюструють сутність і завдання індивідуального оцінювання.

Література:

1. Вавіна Л., Засенко В., Колупаєва А., Сак Т., Софій Н., Таранченко О. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. – 2004. – 152 с.
2. Дятленко Н., Софій Н., Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту. - К.: Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”, 2005. – 11 с.
3. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психолого-медико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам). – Кам'янець-Подільський: «Абетка-Нова», 2007. – 148с.

2.7. Розвиток міжособистісних стосунків в учнівському колективі.

Формування соціальних компетенцій у дітей з порушеннями розвитку для налагодження дружніх стосунків з ровесниками. Формування класного колективу і створення атмосфери сприйняття відмінностей. Моделювання належних способів взаємодії з усіма дітьми. Методики для розвитку позитивних стосунків між ровесниками у школі та поза її межами.

Література:

1. Дети с отклонениями в развитии: Методич. пособие / сост. Н.Д. Шматко – М.: Аквариум, 1997. – 128 с.
2. Виховання почуттів у дітей за методом Марії Монтесорі / укл. З.Н.Борисова. – К., 1995-132
3. І.Д. Бех Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003
4. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деппелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) *Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник*) Sydney: Allen & Unwin. Chapters 10 & 11.

2.8. Інклюзивна освіта в дії: case studies.

Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти та засоби досягнення тривалих результатів. Розгляд та обговорення case studies (прикладі успішної практики). Педагоги як провідники змін в шкільній системі. Рефлексія як засіб особистісного розвитку та вдосконалення навчально-виховного процесу.

Література:

1. Пудлас, К.А. Інклюзивна освітня практика: розуміння учнів і вчителів.
2. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom. (Лорман Т., Деппелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 12

Теми для презентацій та доповідей:

- Інклюзивна освіта: міжнародний досвід.
- Термінологія і її значення.
- Важливість законодавства для впровадження інклюзивної освіти.
- Спеціальна освіта в Україні. Сучасний стан і перспективи.
- Медична модель порушень розвитку.
- Соціальна модель порушень розвитку.
- Команда: кого потрібно залучити для покращення процесу інклюзивного навчання?
- Основні принципи командного підходу в інклюзивній освіті.
- Роль учителів у процесі інклюзивного навчання.
- Залучення батьків до процесу інклюзивного навчання.
- Співпраця між вчителями та батьками.
- Міжособистісні стосунки учнів в інклюзивному середовищі.

Рекомендована література:

1. Выготский Л.С. К психологии и педагогике детской дефективности // Основы дефектологии. – С-П., М.: Изд-во «Лань» 2003. – С.101-106.
2. Выготський Л.С. Развитие высших психических функций. – М., АПН РСФСР, 1960.
3. Гриценюк Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. та ін. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) – К.: «Ніка –Центр», 2005. – 30 с.
4. Даніельс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Т-во «Надія», 2000. – 255с.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61с.
6. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К., 2004. – 152 с.
7. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради, 1999. – № 28. – С. 230 – 235.
8. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради, 1991. – №34. – С. 45 – 48.
9. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252 – 258.
10. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради, 2001. – № 30. – С. 142 – 150.
11. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006. – № 2 – 3. – С. 36 – 42.
12. Закон України «Про спеціальну освіту» (проект) // Міністерство освіти і науки України // www.mon.gov.ua
13. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип. 8 /– К.: Наук. світ, 2006. – С. 85 – 88.
14. Інтегроване навчання дітей з особливими потребами у просторі загальноосвітньої школи. «Дніпропетровський обласний психолого-медико-педагогічний центр». – Дніпропетровськ, 2005.
15. Колупаєва А. Інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку // Науково-методичний журнал. «Нова педагогічна думка». – Рівне. – № 1. – 2004.
16. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
17. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – №4. – С. 2 – 4.
18. Концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в найближчі роки та на перспективу. – К.: 2003. – 36с.
19. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам. / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: Наук. світ, 2005.
20. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. – К., 2002. – 16 с.
21. Росс Кемпбелл Лицом к лицу с ребенком, 1999.

22. Софій Н.З., Кузьменко В.І. Про сто і один метод активного навчання. – К.: Крок за кроком, 2003. – 116с.
23. Технологія тренінгу / Упоряд.: О. Главник, Г. Бевз / За заг. ред. С. Максименко – К.: Главник, 2005. – 112с. (Психологічний інструментарій).
24. Ткачева В.В.: К вопросу о концепции психологического изучения семьи, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – № 1. – 2004. – С. 46 – 51.
25. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психолого-медико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам). – Кам'янець-Подільський, «Абетка-Нова», 2007. – 148с.
26. Щербань П. Концепція «Сім'я і родинне виховання» / Рідна школа, 1996. – № 11-12. – С.15-20.

Додаткова література:

1. Боршевська Л., Вавіна Л., Висоцька А., Засенко В. Діти з особливими потребами: поради батькам: Книга 1. – К., 2004. – 232 с.
2. Вавіна, Л., Висоцька, А., Жук, В., В., Колупаєва, А., Кравець, Н., Кульбіда, С., Сак, Т., Тарасун, В., Тищенко, В., Хохліна, О., Діти з особливими потребами в початковій школі: поради батькам. Книга 3. – К., 2006. – 212 с.
3. Деніелс, Е.Р., Стаффорд, К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів (переклад з англійської), 2000. – 256 с.
4. Дюквіт, Ч., Дьюрікс-Смит, А., Олдс, Дж., Фітцпатрік, Е., Ерікс-Брофі, А., і Вайтінгем, Д. (2002) Перспективи батьків щодо їхньої ролі у просуванні інклюзії дітей з порушеннями слуху. *Exceptionality Education Canada*, 12(1), 19-36.
5. Засенко В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm
6. Колупаєва А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими1 потребами в Україні. http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm
7. Колупаєва А., Найда Ю., Таранченко О., Єфімова С., Слободянюк Н., Луценко І., Будяк Л. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Л. Даниленко.
8. Колупаєва А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади. – К., 2007. – 458 с.
9. Лупарт, Д., і Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12(2), 7-52.
10. Пудлас, К.А. Інклюзивна освітня практика: розуміння учнів і вчителів.
11. Софій, Н., Сварник, М., і Троханіс, П. Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти. – К.: Міжнародний Фонд «Відродження», 2006.
12. Andrews, J., Lupart, J. (2000) *The Inclusive Classroom: Educating Exceptional Children*. (2nd Edition). Scarborough, ON: Nelson Canada, 25-48. Chapters 2, 7, 8
13. Deppeler, J., Loreman, T., & Sharma, U. (2005). Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms, *Australasian Journal of Special Education*, 29(2), 117-127.
14. Efimova, S., & Sofiy, N. (200). Inclusive education: The Step-by-Step program influencing children, teachers, parents, and state policy in Ukraine. (Єфімова С., Софій Н. (200) Інклюзивна

- освіта: результати реалізації програм Фонду „Крок за кроком” для дітей, вчителів, батьків та наслідки для державної політики в Україні) In R. Stake (Ed.). Multiple case study analysis. New York: The Guilford Press. pp. 119-192.
15. Giangreco, M.F., Dennis, R., Cloninger, C., Edelman, S., Schattman (1993). «I've counted Jon»: Transformational experiences of teachers educating students with disabilities. *Exceptional Children*, 59(4), 359-372.
 16. Loreman, T. (2007). Seven pillars of support for inclusive education: Moving from “Why?” to “How?” *International Journal of Whole Schooling*, 3(2), 22-38.
 17. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom. (Лорман Т., Деппелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin.
 18. McGhie-Richmond, D., Underwood, K., Jordan, A. (2007). Developing Effective Instructional Strategies for Teaching in Inclusive classrooms. *Exceptionality Education Canada*, 17(1/2), 27-52 <http://canada-ukraine.org/Articles.htm>
 19. Polloway, E. A., Patton, J. R., Smith, J. D., & Smith, T. E. C. (1996). Historic Changes in Mental Retardation and Developmental Disabilities. *Education & Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 31(1), 3-12.
 20. Spedding, S. (2001). Teachers as agents of change. In P.J. Foreman, (Ed.). *Integration and inclusion in action*, (2nd Ed.). Sydney: Harcourt Australia. pp. 391-429.